

ta běží do kostela, vyběhne až na věž a rozhoupe provaz jediného zvonu, aby varoval lidi ze selských dvorů a doširoka roztroušených farem.

Ostrov zmizel pod vodou. Jen kostel a některá vyvýšená území zůstala nad hladinou. Silný mořský proud odnáší střechy domů a většina farmářů sedí na jejich vrcholku. Dvacet z nich přišlo toho rána o život. Ale ve vedlejší vesnici to byly tři stovky.

Modlitba v kostele, zvonění zvonu

Ten den v klášteře Einsiedeln ve Švýcarsku začíná v pět hodin ráno. Plyne pravidelně a v bezpečí. Jako každý den. Jeho zvony připomínají kněžím i mnichům, že mají myslet na Boha a svou práci mu řádně sloužit. Vybízejí je, aby Boha chválili, Boha velebili. Za nás za všechny, kteří to neumíme nebo nechceme.

Gregoriánský zpěv

Zvony

Modlitba

Zvony

Salve Regina

Výstřely a výbuchy bombardování

Po nástupu těžkých zbraní ve válečnictví 15. století začaly být evropské války velice nákladné. Bez hluku dělových hlavních se už nevítež. A bez hotových peněz by nemohly být odlity.

Vyrábějí se z bronzu, kovu, jež často nalezneme na vrcholcích věží. Když se prostě sejme, není třeba ho drazě platit. Jen milému Bohu je třeba poděkovat. Amen.

Osamocená salva

Přes ocelový hlas zvonu se ozývá jeho ochraptělý příbuzný, kanón, aby ho doprovodil v duetu.

Kanón a zvon.

Začal to kurfiřt Friedrich I. z Brandenburku. Proměnil zvony berlínské sv. Máří na zbraně. Z velké finanční nouze.

Během třicetileté války byli Švédové v těchto proměnách obzvláště pilní. Stalo se válečným právem vzít si jako kořist od dobytých měst jejich bronz.

Car Petr Veliký umlčel 500 věží, během obléhání Vídně nechali Turci zmlknout celé okupované území.

Francouzská revoluce celý proces legalizovala. V dekretu z roku 1793 se od nynějška dovoluje kostelům uchovávat si pouze jeden hlas. Republikánská armáda rozbila zvonkohry v Belgii a Holandsku. A kamkoli vkročil Napoleon, následovala ho i hladová artilérie.

V Evropě vyzvánějí kanóny a zvony střílejí.

/.../

Witold Zadrowski: Smrt slona

(Polskie radio, 1966, IFC Berlin, čas 15:01)

Pokud jste nikdy nebyli v srdci Afriky, máte teď šanci. Díky rozhlasu stačí půl minuty a jste tam. Zadrowski vás vezme na lov slona na rozlehlé pláň do Keni. Rozenému vypravěči se podařilo stvořit příběh, který se horečnatě řítí vpřed a zároveň je plný napětí, ticha a intimity.

(Pozn. AH: V rozlišení rozhlasových žánrů jde nejspíše o reportáž – zvuk zní pod celým textem, vše se odehrává v autentickém čase a prostředí. Dvojitá závorka //označuje dění v mezičase a vychází z originálního scénáře. S přihlédnutím k překladu Vladimíra Merhauta, Rozhlas ve světě 1967, č. 4)

/.../

//Stmívá se. Hyena odešla. Pořád čekáme na slony. Nakonec je slyšíme blízko pramene.//

Reportér: To je slon?

/Lovec šeptá cosi ve svahilštině stopaři/

Cos mu říkal?

Lovec: Říkal jsem mu, aby uhasil oheň. Přijdou možná blíž a líp je uslyšíme.

/Pauza/

Jednou jsme hledali slony celý den. Pak jsme se už vrátili do tábora a povečeřeli ve stínu baobabu.

/Lovcovo vyprávění přerušuje řev slona/

To vypadá na samce, možná bude souboj.

/Pauza/

...takže klient zůstal po večeři u stolu, seděl si pěkně pohodlně v křesílku, zády k táboru a četl si knížku.

/Opět ho přerušuje řvaní slona/

Reportér: Táhle je!

Lovec: Kuchař kousek od stanu umýval nádobí po jídle, taky zády obrácený k Land Roveru. Takže všichni hleděli špatným směrem...

/Odmlčí se a poslouchá/

Reportér: A co bylo dál?

Lovec: Vlezl jsem do stanu, abych se trochu prospal. Najednou mi vrazí do stanu jeden Mkamba, který až do té chvíle dřepěl na bobku u ohně. Vletí tam a pokouší se vmáchnout se pod postel. Víš sám, jak málo je tam místa. Tak já vstanu a jdu se podívat přes chlopeň stanu, co se děje. Nevidím žádný Land Rover, ale sloní kůži. Fakt, mezi stanem a Land Roverem byli dva sloni. Pět metrů od nich, obrácený zády, sedí kuchař, cosi si mumlá a čistí nádobí popelem. A pod baobabem se rozvaluje můj klient a čte knížku. Zřejmě dost hlasitě hvízdal vítr a šelestil listím stromu tak hlasitě, že se v tom ztratil kuchařův zpěv, protože jinak by se sloni báli... Kdyby se něčeho lekli, mohli by nás všechny rozmačkat jak švestky, i kdyby nám vlastně nechtěli nijak ublížit. A teď: moje „Expresska“ byla v bedně se zbraněmi v Land Roveru, od kterýho mě tím pádem odřízli a já jsem neměl ve stanu zbraň. A představ si – oni prostě jenom tak prošli, tak jemně, křehce, jako by nic, nepatrně funěli, prostě hezký obrázek. A pak už je viděl celý tábor, i klient odložil knížku, sundal si brýle a jenom hleděl, co se to děje, falešné zuby mu skoro vypadly z pusy... Tak to bylo.

/Řev slona/

Táhle jdou, po té cestě.

/Lovec si vymění pár slov se stopařem ve svahilštině/

/k Reportérovi/ Řekl jsem mu, ať ještě víc zastíní oheň. A teď ti povím, jak osud někdy bdí nad těmi blázný, kteří se vydávají na lov.

Myslím, že to bylo moje první safari v téhle části světa, jsou tu nosorožci, každé má kolem tuny. Mířili jsme na jedno takové místo, jmenuje se to tam Kapokio. Na úpatí hory tam skály tvoří prohlubeň a v ní se hromadí voda. U takového napajedla vždycky narazíš na nějaký zvířata, chodí se tam napít.

/Troubení slona/

Už je blízko... Náboje a pušku...

/Dává pokyny ve svahilštině/

/K reportérovi/ Řekl jsem jim, aby nachystali zásobníky a moji „Expressku“, kdybych ji potřeboval.

Dobrá – */Je přerušen rachotivým zvukem, který zní jako hřmění/* Slyšíš, takhle kručí slonům v žaludku...

Reportér: Aha! Budeš pokračovat v tom příběhu?

Lovec: Vydal jsem se tehdy k tomu napajedlu za slonama. Ujel jsem ten den spoustu mil, byl jsem utrmácený a utahaný, takže jsem se šel natáhnout. Spím a najednou slyším, jak směrem ke mně kluše kůň. Blíž a blíží. A já si tak ještě v polospánku říkám: kde by se tady, v zemi Masajů, vzali koně? Otevřu oči a opravdu slyším klop, klop, klop... Přesně jako když cválá kůň. Přiklusalo to až k mému stanu, zastavilo se to a bylo ticho. Vezmu baterku a lezu bosky ze stanu, do toho trní všude kolem, a povídám: Kššc! A najednou mi odpoví strašlivé odfrknutí. Na dva metry od stanu stojí nosorožec.

/Odmlčí se/

Takže já na něj zase: Kššc! On si akorát odfrkl a zmizel v buši. Slyším, jak tam drtí všecko, na co šlápne. No jo, ale co když ho napadne vydat se zase ke mně? Mezi těmi trny neudělám ani krok! Ale podle všeho to ještě neměl být můj poslední den.

/Chvilí poslouchá/ To je dnes už druhé stádo. To předtím už přešlo.

/Vitr přináší trubení slonů/

Reportér: Necítí nás. Máme dobrý vítr.

Lovec: Přimo prvotřídní. Proto přitáhli tak blízko. Jestli se vítr otočí, tak teprve uslyšíš ten rachot!

Reportér: Nadávají.

Lovec: Asi ucítili naše stopy u vody a trochu je to rozčiluje. Ale pořád jsou ještě docela klidní. Asi je tam většina samců. Kdyby tam byly jenom slonice s mláďaty, to bys poznal, to je nekonečný kravál. Mláďata se ztrácejí, matky je hledají, hádají se mezi sebou, perou... Je to jako školka na vycházce.

/Konverzace přechází do šepotu/

Reportér: Šplouchají se v bahně. To je ta samá voda, co pijeme my?

Lovec: No jasně. A zítra ji budeme pít zas.

/Naslouchají/

Ten zvuk, co teď slyšíš, takové to: oouoouoouoou, tomu říkáme bručení. To dělají chobotem. Ještě to není trubení, to zdaleka ne, zatím je to ještě takové protáhlé... ale kdybys teď rozzlobil toho, co bručí, tak začne troubit. A když troubí, tak se sype listí ze stromů. A začne tě hledat... nebo mě...

/Zívá a říká něco stopaři ve svahilštině/

Reportér: Co jsi říkal?

Lovec: Řekl jsem mu, ať rozestele. Zítra musíme brzo vstávat. Myslím, že zítra dostaneme nějakého slona. Ano, musíme vyrazit brzo, velmi brzo, dokud je ještě chladno, potom už bude hrozné vedro.

//Přišel úsvit, cvrčci ztichli a my jsme vyrazili//

Reportér: Počkáme tady?

Lovec: Ne, až támhle, budem lovit límto směrem, protože vítr vane k nám.

Reportér: Ta velká stopa, na kterou jsme narazili, ta je čerstvá?

Lovec: Ano, ale je to slon, který cestuje se stádem. Musíme se dostat mezi stádo a vylákat ho ven.

Reportér: Řekni mi upřímně, jsi ještě před výstřelem nervózní, bojíš se vůbec?

Lovec: Myslím si, že je tam vždycky strach, od prvního slona do posledního. Kdyby se člověk přestal bát, umřel by. Viděl jsem takový epitař v Langatě, to je hřbitov v Nairobi, nebo v Kondoa, kde je napsáno: „Přestal jsem se bát slonů.“ Dokud si člověk uvědomuje nebezpečí, je všechno v pořádku a můžeš lovit dál. Ale jakmile si člověk začne být moc jistý sám sebou a myslí si, že je to hračka, když si začne říkat: „Dostal jsem 128 slonů, 128 zářezů na pažbě, nic se mi nemůže stát, už se v tom vyznám,“ tak to je začátek konce. Konec lovce. Nesmí se, nesmí se na to zapomínat.

/Odmlčí se/

Reportér: Mrefu je už dlouho pryč...

Lovec: Hledá slona. Může být klidně ukrytý pod některým stromem.

/Odmlčí se/

Když stopuješ slona, žádný strach necítíš. Ani když slon útočí, tak se nebojíš. V tom okamžiku se nebojíš vůbec, ale později, když je po všem, tak ti dojde, co se vlastně stalo. Rychle dýcháš, nohy se ti klepou a ruce se chvějí... Ale když se na tebe řítí slon, necítíš nic: ruce se nechvějí, oko nemrká, tváře neblednou – stojíš a pak vypálíš. A když ho netrefíš do mozku, když jde střela třeba jenom o třicet čísel vedle, řítí se slon dál, přímo na tebe.

/Mrefu se vrací a přerušuje lovce. Chvilí spolu mluví svahilsky./

Reportér: Našel stopy?

Lovec: Spousta stop. Podívej se támhle, bylo tu celé stádo. Vidíš tu stopu tam? To je náš mazlík.

//Sledujeme sloní stopy. Vyplašené ptáky se rozletávají do všech stran. Jdeme v úplném tichu. Konečně vidíme slony.//

Lovec: Máme štěstí. Teď se dostaneme mezi stádo. Záleží na tom, co uslyšíme.

/Odmlčí se/

Slyšíš samce?

//Teď slyšíme slona, ale zatím jsme ho ještě nezahledli.//

Sto metrů od nás... Starý samec.

Reportér: To vypadá, že jsme ho konečně...

Lovec: ...jo, našli.

/Odmlčí se/

//Už ucítili naše stopy, proto jsou nervózní. Bručí. Starý samec se zastavil, stojí jak přimražený. Vyčkává a bručí...//

/Odmlčí se/

Lovec: Slyšíš ho?

Reportér: Pozor zleva! Ten obrovský.

/Troubení zesiluje. Slon útočí. Zaburácí dva výstřely. Pak úplné ticho. Ozývají se jen cikády./

Reportér: Tak padl 129. slon Boba Kotowitz, za úsvitu 5. března 1965.

Bob Ushí, Hans Gobesz, Kees Buurman: Nad Newe Ur pořád zpívají ptáci

(NOS, Nizozemí, 1969, IFC Berlín, čas 12:09)

„Říká: Nemá cenu riskovat život kvůli nějaké nahrávce.“ Reportér ve válečné zóně, poblíž Jordánu. Izraelští vojáci tam s El Fatahovými milicemi hrají hru na kočku a myš. Je to odvaha nebo zbytečný risk? Odchytávat lidi uprostřed křížové palby a povídat si s nimi? Přestože jsou v daném okamžiku v bezpečí krytu, nemluví, ale šeptají.

minometná palba

Hlas: Deset minut po sedmé. Izraelské tanky ostřelují skupinu El Fatah, která se pokouší nepozorovaně proniknout do vesnice Amanshir...

Jsmo velmi blízko řeky. Vítr burácí v parabolickém mikrofonu, který má obrys jako placka radaru. Stojí na střeše auta. V kufru nahrávají dva magnetofony.

příjezd auta, zvuky vzdálených výstřelů

Harry: Jedna, dva, tři, čtyři.

exploze se blíží

Harry: Honem, jedem, jedem, jedem...

pískání mikrofonu, zvuk explozí, ujíždějící auto

Hlas: Minometné hnízdo... dvacet, třicet metrů odsud... auto se třese a nadskakuje v dírách... magnetofon pořád nahrává. To bylo tak tak!

Sirény starého kibucu. Hlasy

Pieter de Vries: Všichni do krytu! Nesmíte k autu!

Reportér: Já to přeběhnu!

Pieter de Vries: Nechodte k tomu autu. Já to zakazuju. Zakazuju vám tam jít!

V podzemním krytu

Muž: Dva z nich vybuchly... někde blízko... blízko potrubí... jsme u břehu. Pořád je poslouchám a dokud je slyším, je to v pořádku. Když ne, je to špatné.

Dívka: Za jak dlouho se to bude v Holandsku vysílat?

Reportér: Malt, pojď sem, pojď sem, prosím, Malt...

výbuchy

Reportér: Proto ten úprk do krytu! Ale všichni to stihli, fajn.

Harry: Plní se ti sen, co? Sen každého reportéra!

Hlas: Najednou je ticho... Připomíná to ticho v minutě před koncem světa. A potom kdesi vysoko na obloze slyšíme ten zvuk. A utíkáme po schodech nahoru, k východu krytu.

tanky, letadla, bombardování, výbuchy, nálety

Hlas: Tanky si našly svůj cíl za řekou, za kouřovou clonou... Polovina z asi deseti letadel krouží nad údolím Beit Sean jako dravci nad kořistí a pak se spouští střemhlav dolů s dobře viditelnou Davidovou hvězdou na kokpitech a křídlech.

Útok na zem trvá dvacet minut, dvacet minut naprostého šilenství: stovky zoufalých čápů vyletěly nad údolí, aby se tam potkaly s ječícími tryskáči; pak, nad Newe Ur, se spojily ve formaci a sem tam se některý z nich odpojil od zbytku, aby se potopil do mateřského jezera a překvapil pěkně tlustou rybu. Také lidé zmizeli z povrchu zemského; všichni sedí namačkáni v krytu hluboko pod zemí.

Kryt

Harry: V pořádku?

Reportér: Všichni spí?

Hlas: Ano.

kroky, šepot, hebrejščina

Harry: Spí všichni?

Hlas: Přišel, aby našel svoji ženu. Je tady a spí, je tedy všechno v pořádku. Je v bezpečí.

Hlas: Hledal svoji ženu. Je tady, žije. Spí. Přišel sem přímo z pole, kde ho to zastihlo v plné práci.

Žena šeptá hebrejsky

Harry: Říká, že nemá smysl riskovat život kvůli nahrávce.

Hlas: Říká: Nemá cenu riskovat život kvůli nějaké nahrávce...

/.../

Zvonimir Bajsić, Cedo Prica, Maksim Jurjević: Dojemná symfonie starého Liky

(Radio Zagreb, 1975, IFC Berlin, čas 10:12)

Vidíme ho před sebou, Zvonimira Bajsiće, děcko, očarované technickými možnostmi nahrávacího zařízení nových časů. Hraje si se zvuky a zkoumá jejich moc ve vyprávění. Řeky, stromy, vítr, bouře: všechny elementy ožívají, pyšné na to, že mohou do éteru. A pak jsou tu vesničtí lidé, jednoduší a silní. Zvonimir s nimi jedná něžně a se smyslem pro humor. A neopomeňme narození telátka u farmářského páru Mica a Milici. V té chvíli se svět přestává točit a jen bučí.

/.../

Les. Osekávání dřeva a ploužení kmenů za pomoci koní. Kůň padá a kmen se kutálí pryč; Mico nazlobeně křičí.

Mico: Ty zatracenej všiváku! Co děláš? Hej! Chyť to!

Přivazuje kmen pevněji

Mico: Stůj! Nebo tě zmlátím a zlomím ti vaz! Zaber, no tak! Hej!

Práskání bičem, kmen vyjíždí ze škarpy

Mico: Zaber, ty zvíře zatracený! Zpátky!

Silné bučení krávy ze stáje.

Milica: Pojď sem, Mico, honem! Kráva už se telí. Pospěš!

Zvuky porodu telete, různé zvuky a ruchy

No tak, Golubo, no tak. Stoupni si, no tak, stoupni!

Mico: Nech ji.

Milica: Myslíš?

Mico: Nech ji v klidu.

Milica: Ty jsi moje malá kravička, že jo? No tak, vstaň!

Bučení novorozeného telátka a bučení krávy – Milica něžně hovoří k telátku

Jsi hladová, maličká? Určitě máš hlad.

Pojď, pomoz mi.

Mico: Máme nějakou hadr, že bysme ho zabalili?

Milica: Tady si vem.

Zvuk prvního telecího sání

Tak si dej, no, zatím jenom trošku... tak, hezky... a teď z toho druhého... ty můj malý uslintánku... seš unavená?

Hm? Seš? Určitě seš unavená... Sotva dýchá... Takový telátko malý... Tak pojď... hm, hm, hm... hezky pij. Už nemůže ani stát.

Mico: Já nemůžu stát už celý roky.

Milica: No tak, maličká... mám ti ještě trochu nadojit? Co? Mám nadojit trochu mlíčka pro telátko?

Mico: Nech ho.

Milica: Ještě trošku. Ještě trošku.

Bučení

/.../

Odpoledne v lese. Mico spí. Krávy se pasou.

Blíží se letní bouřka. Hromy. Silný déšť. Zvuk potoka.

Revírník: Hej, vy tam! Vy mě neslyšíte!?

Mico: Co je?

Revírník: Vytáhněte to. Tady nesmíte rybařit! Zbláznil jste se?

Mico: Jak to myslíte, že nesmím? Jako že si nesmím nalovit na Černém potoce pár malejch ryb?

Revírník: To teda ne, probůh!

Mico: A proč ne?

Revírník: Rybaření tady není dovoleno.

Mico: Ale já tu rybu potřebuju, vážený.

Revírník: A proč jako? „Potřebuju rybu!“ Tady se rybařit nesmí!

Mico: Vykašlete se na to.

Revírník: Hele, neprovokujte a nedělejte potíže.

Mico: Poslouchejte...

Mico: No co ještě?

Revírník: Jestli chcete, abysme zůstali v dobrým, sbalte si ten vercajk a běžte domů.

Mico: No dobře, zůstaneme teda raději v dobrým.

Revírník: A ne abyste to zkoušel támhle za rohem.

Mico: No jo, jak jsem řekl. Zůstaneme v dobrým, ale...

Revírník: A vy tady nebudete rybařit.

Mico: No tak, nechte mě si jich aspoň pár nachytat. Co, kamaráde?

Revírník: Vy jste nerozuměl? Přece na mě nemůžete takhle hledět a přitom dál chytat ryby, probůh! To snad ne!

Mico: Hele, nepokoušejte se...

Revírník: Tak sakra už! Vezměte si ty věci a běžte!

Mico: Ale, no tak! Dyť jde jenom o pár zatracenejch ryb!

Revírník: Chovejte se slušně. Vezměte si věci a běžte. Nedělejte problémy, sakra! Už mě to nebaví!

Mico: Tak já se posunu na jiný místo.

Revírník: Ne, tady se nikde nesmí chytat ryby! Běžte domů. Tak, dejte mi ten prut.

Mico: Co?

Revírník: Dejte mi ten prut!

Mico: Nedám!

Revírník: Dejte mi ten prut! Dejte ho sem!

Mico: Ani náhodou. To byste teprve viděl!

Revírník: No, to se uvidí. Dejte mi ten prut.

Mico: Nedám, nedám vám ten zatracenej prut.

Revírník: Dejte mi ho!

Mico: Ne. To ho radši hodím do vody.

Revírník bere rybářský prut Micovi a zlomí ho

Mico: No, teď je vám líp, když jste mi to zlomil?

Zvuk hromu

Hlas farmáře v dešti: Obrovský aparát... náramně obrovský byrokratický aparát... ano... obrovský...

Klaus Lindemann: Můžeme brát Verdiho vážně?

(SFB, Německo, 1976, IFC Berlín, čas 17:02)

„To je vražda!“ Výstřel z pistole uprostřed jedné z nejkrásnějších Verdiho árií – a pořad startuje jako raketa. Lindemann je opravdový architekt příběhu. Jeho téma: drama uvnitř dramatu. Autor zaznamenává a komentuje zkoušky a nezapomenutelnou premiéru operní produkce Maškarní ples v Německé opeře v Berlíně. Smělý záměr Ernsta Schrödera pokládalo publikum za zločin, ale samo představení, orchestr i dirigent Lorin Maazel se později setkali s triumfálním přijetím, výbornými ohlasy, nadšením a potleskem.

(Pozn. AH: Feature popisuje dobu, ve které začínala druhá vlna tzv. režijní opery, navazující na radikální proměnu inscenační tradice wagnerovských oper, kterou provedl Wieland Wagner v 50. a 60. letech v Bayereuthu. Ernst Schröder byl jedním z režisérů, kteří se o totéž pokoušeli v 70. a 80. letech po celém Německu.)

Zkouška, Scéna šestá: „Ancor una volta addio...“

Reportér: To je vražda!

„E tu ricevi il mio!“

...ze vzdálenosti zhruba dvou metrů, přímo uprostřed davu lidí a před očima své tělesné stráže je zastřelen Ricardo, hlava státu. Atentátník v masce neklade odpor a nechává se demaskovat.

sbor vydechne: „Renato!“

...nepochopitelné: je to Renato, přítel a nejbližší spolupracovník oběti. Svědci toho útoku stojí zděšení a ochromeni hrůzou: oni, také s maskami na tvářích nebo v rukách, přišli na veselý, nablýskaný maškarní ples! A teď hledí na svého hostitele, který se svlíná na zemi.

Amanda a páže Oscar jej ošetřují. Pokoušejí se ho zvednout... ale on vstává sám... odpuštění na rtech... umírá jim na rukou... pomalu a rozkošnický... jak už to bývá, když hraje Verdi...

Hudba končí, Lorin Maazel: „Jedna hodina...“

Hlasatel Můžeme brát Verdiho vážně?

Jak se dělá opera

Imprese a realita – záznamy ze zkoušek na „Maškarní ples“ v Německé opeře v Berlíně.

Autor Klaus Lindemann.

Průvodce: Původně jsem to zamýšlel trochu jinak: chtěl jsem být od začátku u toho, všechno vidět, všechno slyšet. Zachytit na magnetofon první nápad vytrysklý z imaginace při prvním přípravném rozhovoru. Být u toho, když myšlenky dostávají obrysy, když idea nabírá dech a rozžívá se, když je nutné udělat změnu nebo něco zamítnout, aby se objevilo něco nového. Vidět, jaké podněty, příjemné i stresující, mohou působit na tvůrce, jak začínají do sebe zapadat jednotlivé kousky, jak postupně narůstají do mohutného celku, proč zrovna takhle a ne jinak...

/.../

Ráno 25. listopadu jsem se rozhodl, že půjdu do Opery.

Moment váhání u vchodu na jeviště, pak přes kolejiště dolů dlouhou chodbou, dveře – a za těmi dveřmi to pro mě začalo.

Atmosféra jeviště – scény

Těžkými železnými dveřmi vcházím poprvé do toho zvláštního světa. Jako z domu plného světla do hluboké noční tmy, poloslepý z té temnoty a hloubky, užaslý tou obrovskou rozlohou. Zadní stěna boční scény... Kráčím pomalu směrem k vysoké zdi pokryté markýzou z bílého plátna, která je zatížena pytlí s pískem, přísně vypnutá,

šel jsem až na konec, ještě jeden schod... a už se přede mnou otevírá hlavní scéna, široký, panoramatický horizont.

Zkouška na hlavní scéně, hraje piano

Vstupuji na osvětlenou rampu. Přede mnou parter, kolem hlediště. Nečekaně to všechno působí jako docela malé, téměř intimní prostředí, balkon mám na dosah, natáhnu se ke galerii... hlediště tone v temnotě, jen uprostřed svítí dvě nebo tři světla, za nimi tři stíny, blízko u sebe: režisér Ernst Schröder a jeho asistenti.

Zkušebna

Zkušebna. Jednoduchý, téměř čtvercový sál v šestém patře, za zadním jevištěm.

Centrální světlo, akusticky neznělý a holý prostor. Orchester ho ale celý zaplňuje, skoro bych věřil, že všichni, kdo tu sedí, zaplní spolu se svými nástroji parter. Atmosféra je bujará, plná života, optimistická, všichni se těší na práci, která je čeká.

Dobré ráno – scéna

Maazel působí jako člověk plný energie, neustále ve střehu. Připravuje se na rychlou a soustředěnou zkoušku. S orchestrem hovoří stručně, což je nezvyklé, ale pro něj charakteristické:

Maazel: První hráč se mnou mluvil o možnosti, jak protáhnout zkoušku. Z toho usuzuji, že si přejete mít více zkoušek. Omlouvám se, ale nesouhlasím. Musím znovu opakovat, proč takový postup neakceptuji? Budu zkoušet jen tolikrát, kolikrát je to nezbytně nutné. Promiňte...!

/.../

Druhá zkouška orchestru.

Průvodce: Druhá zkouška orchestru, třetí. Napjatá atmosféra prvních hodin zmizela. Je to nadšené, oddané a uvolněné hraní. Překvapivě panuje zcela mimořádná shoda mezi orchestrem a dirigentem, který tuto hudbu zkouší s tímto ansámblem poprvé. To není jen výsledek dirigentské bravury a velmi pozoruhodného způsobu, jak ošálit čas. Je to spíše věc kompletní důvěry. Základní pocit: šéf je tady.

/.../

Pátek 13. prosince. Premiéra. */.../* Představení začíná v atmosféře potlačovaného vzrušení. Premiéry jako tato, se vším napětím a nervozitou, jsou jako velká státnice. Všichni ví, že obecenstvo je připraveno vyjádřit se k produkci velmi razantně, každou chvíli může začít bouře. Ale zatím se nic neděje. Nebezpečná třetí scéna končí, máme přestávku a nikdo neprotestuje. Pár lidí se zasmálo při Oscarově lechtivém tanečku, ale kromě toho – nic. Potlesk na konci, zprvu vlažný, pak narůstající... a nakonec obrovský výbuch potlesku...

Potlesk premiérového představení

V minutě zesiluje... pak znovu, když přichází Walter Hagen – Groll... a znovu, když se děkuje Lorin Maazel... nahrávka není úplně věrná, protože zabírá akusticky mrtvý bod, postranní parter...

Potlesk premiérového představení

A pak je řada na Schröderovi.

Sledujte, říká, když mě míjí, teď to přijde.

A přišlo.

Bučení premiérového publika

Je to něco zcela jiného než obvyklé projevy bučících Berlíňanů a je to i cosi víc než pouhý projev nepřátelství: fatické zavržení, zuřivost, pobouření.

Bučení premiérového publika

Schrödere, ty darebáku! Fuj, zločin!

Výbuch vzteku se opakuje.

Obecenstvo se cítí podvedené.

Nechce překladiště nákladního vlaku ani západní veselohru, chce šaty z maškarního bálu. Maškarní ples.

Tak si to přeje, tak je zvyklé, tak to chce.

Tak, jak to má být.

Ale co to vlastně znamená?

Když jsem byl naposledy v Bayreuthu, strávil jsem dlouhou dobu před soupravou starého scénografického modelu... Přenesl jsem si jej v mysli do rozměrů jeviště a představil jsem si to na scéně Festivalového operního domu. Pak jsem si na ni zkoušel doplnit zpěváky v dekoraci, s těmi gesty, která jsem viděl na starých obrázcích, v originálních kostýmech, kamaších a v přilbách, helmách, kuklách s paroží – a nešlo mi to.

Není důležité, jak poctivě jsem se snažil.

Všechno to připomínalo staré haraburdí. S tím modelem z dvacátých a třicátých let mi to šlo snadněji. Ten přetrávající heroický naturalismus mám ale už za sebou. A jsem si jistý, že ani to nejkonzervativnější publikum by ho dneska nesneslo. Kolik odpadu vymetl Wieland Wagner ze scény Bayreuthské opery?

Je tedy Schröder zločinec?

Nechci srovnávat, Verdi není Wagner, stejně jako Schröder není Wieland Wagner. Chci jen říci, že minulost není to,

co máme chápat jako normu. Každá realita pomine, když přejde její čas. A věřím, že každá doba musí přehodnotit vlastní minulost... jinak zanikne jako světlo svíčky v uzavřené sklenici. Všechno, co máme, je naše přítomnost. Ke všem zkušenostem našeho času musíme najít klíč. Vše, co prožíváme v přítomnosti, musí mít nějaký klíč...

Maazel: Upřednostňuji práci s režisérem, který je citlivý k hudbě. A který má zároveň jasnou koncepci svého nápadu. Nezajímají mě režiséři, kteří říkají – vše je v hudbě. To nestačí. Pak to můžeme celé udělat jako koncert. Ne, režisér musí mít koncepci, jak to celé udělat. Nikdy nezíská stoprocentní souhlas, to je jasné. Protože... nemůžete zastavit proud vlastních myšlenek, nápadů. Já například vidím poslední scénu z „maškarního plesu“... poněkud odlišně. Nemyslím jen jinak než Schröder... ale jinak než kdokoli, koho znám, kdokoli z režisérů. S těmi mléčnými a sladkými... s těmi nasládlými melodiemi... ty melodie jsou pomalé... a tak měkčounké... je to všechno tak oslavné... a... a... věčně hledající... tak hrozivě smutné... není to... protože... ty vlny... život... je to jako rána, pomalu krvácející... tak pomalu, tak něžně... ne? je to jako pomalý odliv... nebo ne?... protože potom... životy obou, Renata a jeho ženy, budou už navždycky rozbité... vládce je mrtev... malý Oscar nebude už nikdy šťastný, nikdy nepozná štěstí... náhle, v jediném momentě se stal lidskou bytostí... všechno je zničené, neexistuje, je to jednou provždy... a jako ve všech Verdiho tragédiích vlastně pro nic, kvůli ničemu... to je jeho hlavní téma, chápete... všechno je marnost... Othello je marnost... snad jen Falstaff... víte... ten to ze sebe dostává... protože nic se ve skutečnosti neděje... chápete... takže on může na konci říci: „Tutto il mondo é burla – e siamo tutti burleschi.“ A konec. To je ono.

Peter Leonhard Braun: Zvony Evropy, delftská zvonkohra

(SFB, Germany, 1973, IFC Berlin, bonus, čas 2:06)

Nic nezastaví odhodlaného zvukového technika! Nahrát starou vlámskou píseň „Ik zag Cecelia komen“ v delftské zvonkohře (Holandsko) vyžadovalo trochu vzdušné akrobacie. Byla to dosti delikátní a ožehavá operace, neboť mikrofon musel být tak blízko, aby zachytil zvuk, ale zároveň v dostatečné vzdálenosti, aby nezachytil srdce zvonu, tuckající do bronzu.

///CD 2///

David Isay, Lealan Jones, Lloyd Newman: Život v ghettu 101 – Píseň „Jednoho dne“

(zvukový portrét, USA, 1994, IFC Budapešť, čas 1:10)

Černošské ghetto v Chicagu. Le Alan, 13 let, hovoří se svou babičkou

- Můžeš nám, prosím tě, zazpívat tu písničku?
- Tím svým nakřáplým hlasem?
- Jo. Raz, dva, tři. (Babička zpívá)
- Sotva sípe, ale ještě to udýchá... díky.

Peter Borenich: Proč jsem to udělala?

(MR, Maďarsko, 1976, IFC Berlin, čas 9:30)

Je to už více než třicet let, co Maďarský rozhlas objevil skutečně autentické rádio, schopné zobrazit realitu. Mikrofon neúprosne, i když bez zbytečného povyku, zachytil následující rodinné drama a zkoumal přitom hranice mezi soukromým a veřejným životem. Teta Bori, 52 let, je paralyzovaná. Se vší odpovědností a při plném vědomí se rozhodla ukončit svůj život. Její dcera Katie, která žila 16 let v dětském domově, je jediná, kdo se o Bori stará: „Už nemůžu dál... vypovídají mi nervy...“

bouchnou dveře, pláč

Doktor pohotovostní služby: Co se zase děje, drahoušku?

Kati: (posmrkuje) Jsem prostě sama doma s matkou, to je celé. Je mi sedmnáct... chodím na učňák... nemůžu to všechno zvládnout sama... prostě nemůžu!

Doktor: Uklidni se trochu, drahoušku.

Kati: (stále pláče) Dneska jdu do nemocnice, na ředitelství.